

«VENEDİK TÜZÜĞÜ»

ULUSLARARASI TARİHİ ANITLARI ONARIM KURALLARI

Arekolog Dr.
CEVAT ERDER

Albert Gabriel'in, Vakıflar Dergisi'nin I. sayısında "Tarihî Türk Abidelerinin Tamir ve İhyası" adlı yazısını takiben derginin III. sayısındaki Dr. Münif Serav'ın "İtalya'da Eski Eserler ve Güzel Sanatların Korunması" adlı çevirisi ve Prof. Doğan Kuban'ın V. sayıdaki "Restorasyon Kriterleri ve "Carta del Restauro" yazısı, Vakıflar Dergisini, yurdumuzda tarihî anıtların onarımı konusunda, bugünkü şartlar içinde ciddî ve düzenli olarak yer ayırabilen tek dergi haline getirmiştir.

Vakıflar Dergisinde yayınlanan ve bir seri halini alan tarihî anıtların onarımıyla ilgili genel tutumlar konusundaki yazılara, 1964 yılı 25-30 Mayıs tarihleri arasında Venedik'te yapılan İkinci Uluslararası Tarihî Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi sonunda hazırlanmış tüzüğün ilâvesinin faydası çok yönlüdür. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Tarihî Anıtların Bakım ve Onarımı Bölümü faaliyetleri içinde çevirisi yapılmış olan¹ Venedik Tüzüğü (Venice Charter) diye adlandırılan ve 16 madde halinde belirtilen kurallar, Doğan Kuban'ın yazısında ele almış olduğu 1931 yılında Atina'da varılan kararlardan bu yana olagelen gelişmeyi gösterdiği gibi kongreye katılmış olan 15'e yakın ulusun delegelerinin bu konuda bugünkü anlayışlarını da aktarmaktadır. Bu toplantıya, UNESCO ve halen mensubu olmadığımız, 30'dan

fazla ulusun üyesi bulunduğu Roma'daki "Kültürel Değerlerin Korunması ve Onarımı için Uluslararası Çalışma Merkezi" delegelerinin iştiraki ile de tüzük daha geniş bir anlam kazanmaktadır.

Venedik'teki toplantıda alınan kararlar arasında kurulması öngörülen ve derhal faaliyete geçmiş olan, Türkiye örgütünün de kurulması için hazırlıkların tamamlandığı "Uluslararası Tarihî Anıtlar ve Yerler Kurulu" (ICOMOS- International Council of Monuments and Sites) tarafından yayınlanan rapordan öğrendiğimize göre, kongreye iştirak eden uluslar arasında Venedik Tüzüğü'nün kendi ülkelerinde resmen kabulü için çalışmalar yapılmaktadır. Bu arada Macar İlimler Akademisinin tarihî anıtların onarımı problemleriyle ilgili iki toplantısı sonucu Venedik Tüzüğü Macaristan'da resmen kabul edilmiştir.² Amerika Birleşik Devletlerinin ilgilileri tarafından bu tüzük, ülkenin bu konudaki bünyesine uygun bir takım eklerle tat-

1. Çeviri, Venedik'teki Kongrenin hazırlık komiteinde çalışmalara katılmış olup adları en sonda verilenler tarafından 31 Mayıs 1964 tarihinde İngilizce, İspanyolca, Fransızca ve Rusça olmak üzere dört dilde yayımlanan tüzüğün İngilizcesinden yapılmıştır.

2. ICOMOS, Report on the Activities of the National Committees for the Years 1965 and 1966, s. 4.

bik edilmeğe başlanmıştır.³ Diğer üye ülkelerin de bunları takip ettiği veya edeceği muhakkaktır.

Asıl memnun edici olay, bu tüzüğün Türkiye'de eski eserlerin bakım ve onarımlarında tatbik edilecek ana prensipleri tespit etme sorumluluğunu yüklenmiş olan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kuruluna ele alınmış olmasıdır. Bu da, ileride yurdumuzda tatbik edilecek kuralların açık olarak tespitinde oynayabileceği rolü düşündürerek Venedik Tüzüğüne ayrı bir değer kazandırmaktadır.

Burada, yurdumuzda tatbik edilmiş ve edilmekte olan tarihî anıtların bakım ve onarımı ile ilgili kuralların halen açık bir şekilde belirtilmiş olmaması eksikliğine işaret edebiliriz. Bununla birlikte, yurdumuzda bu konuda yazılmış olan yazıları rahatça sıralayabilmemiz, bunlar dışındakilerinin de pek çok sayıda olmayışı, bu alanda görüldüğü gibi faaliyetlerin azlığından ziyade bunların ele alınış şeklinin ifadesi midir, yolunda bir soruyu akla getirmektedir. Gönül isterdi ki yurdumuzdaki oldukça yoğun onarım çalışmalarının, diğer ülkelerde olduğu gibi, teknik bakımdan gelişmelerini ve hangi esaslara uygun olarak yürütüldüğünü bu çalışmalarla doğrudan doğruya ilgili kimseler dışında kalanların ve hattâ diğer ülkelerdeki ilgililerin de izleyebileceği şekilde ve fikir alışverişini arttıracak bir yayın düzenine girilmiş olsun. Bu türlü haberleşmenin, tarihî anıtların bakım, onarım ve değerlendirilmesi, şehircilik anlayışı içinde tarihî yerleşme ve merkezlerimize ait problemlerimizin halinde olduğu kadar dokümantasyon, konuyla ilgili personel eğitimi gibi hukukî meselelerde de yol gösterici olabileceği bir gerçektir.

Bunu temin ve şimdiye kadar olan gelişmeyi değerlendirmek, bugünkü düzen içinde hiç te güç olmasa gerek. Bu tür çalışmalarda nihaî kararı verme mev-

kiinde olan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun on yılı aşan kesif çalışmalarının bir sistem içinde yayınlanması, meselelerin ele alınışını ortaya kolayca çıkarabileceği gibi, varılmış olan prensipler de belirecek ve diğer ülkelerdekilerle kıyaslama ve değerlendirmeye mümkün olabilecektir. Bu yolu bir kıyaslama ve değerlendirme dahilinde de önemli yer tutacağına inandığımız, bugün ayrı bir teknik ve bilim dalı şeklinde geliştiği görülen tarihî anıtların onarımı davranışında tarihî bir gelişimin delili olarak çevirisi sunulan ve hazırlayıcıları arasında ülkemizin de adını aradığımız Venedik Tüzüğüne umutla bakabiliriz:

"Tarihi Anıtların ve Yerlerin Korunması ve Onarımı için Uluslararası Tüzük"

İnsan nesillerinin tarihi anıtları, geçmişten bir haber taşıyarak, günümüze eski geleneklerin yaşayan tanıkları olarak gelmektedir. İnsanlar, insanî değerlerin bütünlüğünde gittikçe daha çok bilinçleşmekte ve eski anıtları ortak miras saymaktadır. Onları gelecek nesillere sağlam ulaştırmak sorumluluğu iyice anlaşılmıştır. Orijinal zenginliklerine zarar vermeden, onları bizden sonrakilere geçirmek görevimizdir.

Eski yapıların korunması ve onarımıyla ilgili ilkeler üezrinde karara varmak ve bunları uluslararası bir temele yerleştirmek şarttır. Böylece her ülke, kendi kültür ve gelenekleri çerçevesinde bu plânı uygulamak sorumluluğunu yüklenenecektir.

1931 Atina Tüzüğü, ilk defa bu temel ilkeleri tanımlayarak; ulusal belge-

3. The National Trust for Historic Preservation, A Report of Principles and Guidelines for Historic Preservation in the United States, Washington D.C. October 31, 1964.

4. Conservation karşılığında kullanılmıştır.

5. Restoration karşılığında kullanılmıştır.

lerle, ICOM ve UNESCO'nun faaliyetinde ve UNESCO tarafından kültür değerlerinin korunması ve onarımı çalışmaları için uluslararası bir merkezin kurulmasında somut şeklini alan, uluslararası geniş bir hareketin gelişmesine yardım etmiştir. Böylece sürekli olarak daha karışık ve çeşitli olmaya başlayan meselelerin çözülmesi için artan bir dikkat ve eleştirici çalışma uygulanmaya başlanmıştı. Artık tüzüğü, içindeki ilkeleri iyice gözden geçirmek ve yeni bir belge halinde sınırlarını genişletmek için, yeni baştan incelemek zamanı gelmişti.

Bunu gözönünde tutarak, tarihî anıtlarla uğraşan mimar ve teknisyenlerin ikinci Uluslararası kongresi, 1964 yılının 25 ile 31 Mayıs günleri arasında Venedik'te toplanmış ve aşağıdaki metni kabul etmiştir:

TANIMLAR:

MADDE 1 — Tarihî Anıt kavramı sadece bir mimarî eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihî bir olayın tanıklığını yapan ketnel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kaplar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanın geçmesiyle kültürel önem kazanmış daha basit eserleri de içine alır.

MADDE 2 — Anıtların korunması ve onarımı işi, mimarî mirasın incelenmesine ve korunmasına yardımcı olacak bütün bilim ve tekniklerden yararlanır.

AMAÇ:

MADDE 3 — Anıtların korunmasında ve onarılmasındaki amaç, onları hem tarihî bir belge hem de bir sanat eseri olarak korumaktır.

KORUMA:

MADDE 4 — Anıtların korunması, kalıcı bir esasa göre yapılmalıdır.

MADDE 5 — Anıtların korunma-

sı, her zaman onların herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu çeşit bir kullanma arzu edilir, fakat bu sebeple yapının plânı ya da dekorasyonu değiştirilmemelidir. Ancak bu şartlar için, fonksiyon değişikliğinin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir.

MADDE 6 — Anıtın korunması, pek büyük olmamak şartıyla çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel dekor varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütle ve renk münasebetlerini değiştirecek hiçbir eklentiye, yok etmeye, ya da değiştirmeye izin verilmemelidir.

MADDE 7 — Bir anıt, tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu çevrenin ayrılmaz bir parçasıdır. Anıtın tümünün ya da bir parçasının başka yere taşınmasına — anıtın korunması bunu gerektirdiği ya da çok önemli ulusal ya da uluslararası çıkarların bulunduğu haller dışında — izin verilmemelidir.

MADDE 8 — Anıtın tamamlayıcı parçaları olan heykel, resim ya da süsleme unsurları, ancak bunları korumanın başka çaresi yoksa, yerlerinden kaldırılabilir.

ONARIM:

MADDE 9 — Onarım uzmanlık gerektiren bir iştir. Amacı, anıtın estetik ve tarihî değerini korumak ve ortaya çıkarmaktır. Onarım, kendine temel olarak orijinal malzemeyi ve güvenilir belgeleri alır. Faraziyenin başladığı yerde onarım durmalıdır. Yapılması gerekli herhangi bir eklemenin mimarî kompozisyondan farkı anlaşılabilmesi ve gününün damgasını taşımalıdır. Herhangi bir onarım işine başlamadan önce ve bittikten sonra, anıtın arkeolojik ve tarihî bir incelemesi yapılmalıdır.

MADDE 10 — Geleneksel tekniklerin yetersiz kaldığı yerlerde, koruma ve

inşa için bilimsel verilerle etkenliği gösterilmiş ve deneylerle ispatlanmış, herhangi modern bir teknik kullanılarak, anıt sağlamlaştırılabilir.

MADDE 11 — Anıta maledilmiş farklı devirlerin geçerli katkıları saygı görmelidir. Çünkü onarımın amacı stil birliği değildir. Bir anıt üst üste çeşitli devirlerin izlerini taşıyorsa, en alttaki durumu açığa çıkarmak ancak bazı özel hallerde — yok edilen malzemenin önemi azsa, açığa çıkarılan malzeme büyük tarihî, arkeolojik ya da estetik değer taşıyorsa ve korunma durumu böyle bir hareketi haklı gösterecek kadar iyi ise — haklı çıkarılabilir. İlgili unsurların öneminin değerlendirilmesi ve neyin yok edileceği üzerinde karar vermek, yalnız bu işi üzerine almış kimseye bırakılmaz.

MADDE 12 — Eksik kısımların yerine konması, bütünle uyumlu bir şekilde bağdaştırılmalıdır, fakat onarım, aynı zamanda artistik ve tarihî tanıklığı yanlış bir şekilde aksettirmesin diye, orijinalden ayırdedilebilecek bir şekilde yapılmalıdır.

MADDE 13 — Ancak yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel dekoruna, kompozisyonun dengesine ve çevresiyle olan bağlantısına zarar vermiyecek değişikliklere izin verilebilir.

TARİHİ YERLER :

MADDE 14 — Anıtların bulundukları yerler, bütünlüğün korunması, temizlenip uygun bir şekilde ortaya konması için özel bir dikkat gerektirir. Böyle yerlerde yapılacak koruma ve onarım işlerinde daha önceki maddelerde açıklanan ilkelerden ilham alınmalıdır.

KAZILAR :

MADDE 15 — Kazılar, bilimsel standartlara uygun olarak, 1956 yılında UNESCO tarafından arkeolojik kazılar

için ortaya atılan uluslararası ilkelerin ışığında yapılmalıdır.

Yıkıntılar korunmalı, mimarî unsurların ve buluntuların sürekli olarak korunması için gerekli tedbirler alınmalıdır. Bundan başka anıtın anlaşılmasını kolaylaştıracak ve anlamını bozmadan açığa çıkartacak her çareye başvurulmalıdır.

Bütün yeniden inşa⁶ işlerinden apriori olarak vazgeçilmelidir. Yalnız anastylosis'e, yani mevcut fakat birbirinden ayrı parçaların bir araya getirilmesine izin verilebilir. Birleştirmekte kullanılan madde her zaman ayırdedilebilecek bir nitelikte olmalı ve bu, anıtın korunmasını sağlamak ve eski haline getirmek için mümkün olduğu kadar az kullanılmalıdır.

YAYIN :

MADDE 16 — Bütün koruma, onarım ve kazı işlerinde her zaman çizim ve fotoğraflarla açıklık kazanmış çözümleyici ve eleştirci raporlar şeklinde kesin belgeler hazırlanmalıdır.

Temizlemenin, sağlamlaştırmanın yeniden düzenlemenin ve birleştirmenin her safhası — iş sırasında ortaya çıkan teknik ve resmî özellikler gözönünde tutularak — raporda gösterilmelidir. Bu belgeler bir resmî kurumun arşivine konmalı ve araştırmacılar bundan yararlanabilmelidir. Bu raporların yayınlanması tavsiye edilir.

Anıtların korunması ve onarımı için uluslararası tüzüğün hazırlık komitesi çalışmalarına aşağıda adları yazılı kişiler katılmışlardır:

Bay Piero Gazzola (İtalya), Başkan

Bay Raymond Lemaire (Belçika), Raportör,

6. Reconstruction karşılığında kullanılmıştır.

- Bay José Bassegoda-Nonell (İspanya)
Bay Luis Benavente (Portekiz)
Bay Djurdje Boskovic (Yugoslavya)
Bay Hiroshi Daifuku (UNESCO)
Bay P.O. de Vrieze (Hollanda)
Bay Harald Langberg (Danimarka)
Bay Mario Matteucci (İtalya)
Bay Jean Merlet (Fransa)
Bay Carlos Flores Marini (Meksika)
Bay Roberto Pane (İtalya)
Bay S.C.J. Pavel (Çekoslovakya)
Bay Paul Philippot (Kültürel Değer-
lerin Korunması ve Onarımı için Uluslar-
arası Çalışma Merkezi)
Bay Victor Pimentel (Peru)
Bay Harold Plenderleith (Kültürel
Değerlerin Korunması ve Onarımı için
Uluslararası Çalışma Merkezi)
Bay Deoclecio Redig de Campos
(Vatikan)
Bay Jean Sonnier (Fransa)
Bay François Sorlin (Fransa)
Bay Eustathios Stikas (Yunanistan)
Bayan Gertrud Tripp (Avusturya)
Bay Jan Zachwatovic (Polonya)
Bay Mustafa S. Zbiss (Tunus)